

О. О. Різник

А капела

А КАПЕЛА (від італ. a cappella – букв. – у стилі капели; як співають у каплиці) – хоровий або ансамблевий спів без інструментального супроводу. Витоки співу А к. сягають античності. Від доби середньовіччя до сьогодення спів А к. – найпотужніший жанр. пласт світ. хор. музики. У мистецтві України підвалини співу А к. закладені, з одного боку, в нар. гуртовому співі, з ін. – у християн. культовій музиці від часу прийняття християнства в Україні-Русі. Відтоді впродовж багатьох століть зі співом А к. були пов'язані найвищі здобутки укр. нац. профес. музики: творчість М. Дилецького, С. Пекалицького, хори брат. шкіл, колегіумів та монастирів; становлення і розквіт жанру хор. концерту як найпитомішого втілення засад укр. бароко в музиці (17 ст.), творчість М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя, хор Київ. академії, Придворна капела К. Розумовського у Глухові, маєткові кріпац. хор. капели, Придворна співац. капела у С.-Петербурзі, майже повністю сформована з українців; еволюція партесного концерту в хоровий, а барокових засад у класицистичні (все – 18 ст.). Упродовж 19 ст. хор. спів А к. стає вагомою складовою культури в укр. нац. відродженні; поряд із традиц. церк. співом у цей час починається піднесення світського укр. хор. мистецтва. Його найбільший розквіт припадає на 2-у пол. 19 – поч. 20 ст. в діяльності муз.-співац. т-в «Боян», хорів товариства «Просвіта», хору М. Лисенка, численних мандрів. хор. капел, творчості М. Вербицького, [А. Вахнянина](#), І. Лаврівського, *В. Матюка*, *О. Нижанківського*, *Д. Січинського* й особливо у хор. музиці [М. Лисенка](#) та *К. Стеценка*, що засвідчила тяглість питомо нац. співац. традицій і водночас була пошуком синтезу традицій нац. хор. концерту і нар.-співацьких засад та естетики зх.-європ. романтизму. Знач. розвитку набуває жанр хор. поеми. Піднесенню профес. рівня укр. хор. музики сприяло й те, що переважна більшість її творців поєднувала композитор. діяльність із хормейстерською. Переломною віхою в історії нац. музики А к. стала творчість [М. Леонтовича](#), питомою ознакою якої є симфонізація хор. жанру, виразно автор. прочитання укр. нар. мелосу, не бачене доти в укр. хор. музиці урізноманітнення фактури і методів розробки фольклор. матеріалу («Щедрик», «Козака несуть»), насичення виражал. тканини «інструментальними» звуконаслідувал. ефектами («Дударик»). Поряд з академ. мистецтвом А к. цього часу започатковується «фольклоризаторський» струмінь нац. хор. співу, розрахований не лише на звичне концертне сприйняття виконуваного матеріалу, а й на співучасть аудиторії у процесі виконання творів. Питомі ознаки – виступ хористів у нац.

одязі, театралізація виконання, його макс. наближення до побут. звучання пісні, культивування традицій і атмосфери укр. вечорниць. У цьому плані показова діяльність диригентів-композиторів [Г. Давидовського](#) і [П. Демуцького](#), які влаштовували привселюдні «сеанси народної пісні». У рад. час, після короткого квазіліберал. періоду 20-х рр., спроб перетворити укр. хор. рух з вогнища нац. ідеї на знаряддя комуніст. пропаганди, вже на поч. 30-х рр. тоталітарна влада вдається до його жорсткого адм. обмеження – шляхом заборони самофінансування колективів, централізов. «рознарядок» на кількість хорів в областях та містах, тотальної ідеол. цензури репертуару, період. розгортання погромних політ. кампаній проти провідних діячів нац. хор. мистецтва (зокрема на поч. 30-х рр. проти «малоросійського халтурника» Г. Давидовського і «музичної попівщини» К. Стеценка), штуч. послаблення провідних хор. колективів політ. репресіями проти їхніх керівників – [В. Верховинця](#) («Жінхоранс»), [Н. Городовенка](#) (капела «Думка»), [Ф. Соболя](#) (Держ. укр. хор) і багатьох ін.; після приєднання Зх. України до СРСР у 1939–40 – ліквідацією хор. т-в «Боян» тощо. Водночас, усвідомлюючи, що ефективна ідеол. пропаганда неможлива без високої мист. професійності, влада вдається й до певних конструктив. заходів щодо розвитку хор. співу А к.: профес. колективи взято на повне бюджетне утримання, налагоджено систему підготовки хормейстерів у спец. муз. навч. закладах, введено обов'язк. репертуарні норми («рознарядки» або «ліміти»), згідно з якими кожен хор. колектив України мав поряд з інонац. репертуаром виконати певний відсоток укр. нар. пісень і творів укр. рад. композиторів. Це створило певні умови для виникнення впродовж 20–50-х рр. якісно нових мист. здобутків у царині нац. музики А к. У цей час відбулося становлення провід. академ. капел «Думка» (1920), «Трембіта» (1940), Харків. хор. капели (спочатку – Держ. укр. хор, 1920), хорів при муз. навч. закладах, зокрема Одес. консерваторії під керівництвом *К. Пігрова*, а також нар. хорів (Укр. нар. хор, 1943, Волин., Закарп., Черкас., Черніг. та ін. нар. хори), значну частину репертуару яких становили твори А к. У композитор. творчості спостерігається переважно еволюц. розвиток традицій як академ. ([П. Козицький](#), [М. Вериківський](#), [С. Людкевич](#), [Є. Козак](#), [М. Колесса](#), *Г. Майборода*), так і «фольклоризаторського» ([Г. Верьовка](#)) стилів нац. музики А к.; водночас розширюються її структурно-жанр. межі та ладово-інтонац. діапазон (передусім завдяки застосуванню питомо фольклор. мелогармоніч. елементів). У 60-х рр. розпочинається радикал. оновлення виражал. системи нац. музики А к. під впливом здобутків світ. муз. авангарду. Започатковують цей процес цикли хорів [Б. Лятошинського](#) на вірші А. Фета (передусім у хорі «Осінь ніч») і *М. Рильського* («Дощ», «Широке поле»), позначених полігармонійністю і політональністю, примхливою модуляц. технікою, часом імпресіоністичністю. Проте вираж. модернізація хор. музики А к. суттєво відставала в часі від модернізації музики інструментальної, що значною мірою було спричинене консерватизмом її виконавців: хор. колектив, що взяв на себе місію виконання авангард. музики, – Київ. камер. хор ім. Б. Лятошинського – був створ. лише у 1973 (від 1992 – Ансамбль класичної музики ім. Б. Лятошинського). У царині музики А к. цього періоду вирізняється

творчість [Л. Дичко](#), що зазнала впливу мист. течії «нова фольклорна хвиля»: «Чотири пори року» (1973–75) – це перші в укр. музиці зразки камер. кантати А к. Серед перших творів А к., де поєднано співац. та декламац. вираження, прийоми алеаторики та сонористики, – цикл «5 хорів за романом “Гарячий сніг” Ю. Бондарева» [В. Бібика](#) (1975). Від 70-х рр. розпочинається відродження та модерне переосмислення нац. жанру хор. концерту («Хоровий концерт» [Ю. Іщенка](#), «Гори мої, гори» [В. Зубицького](#)), народження монум. жанрів хор. симфонії («Хорова симфонія-диптих» *Є. Станковича*), хор-опери («Ятранські ігри» *І. Шамо*; епізоди А к. відіграють чималу роль і в фольк-опері «Цвіт папороті» *Є. Станковича*, неофольклористич. мініатюрі «Дримба» *В. Зубицького*). Інтенсив. розвиток хор. музики А к. припадає на період нац. відродження 2-ї пол. 80 – поч. 90-х рр., коли завдяки демократизації сусп. життя стало можливим створення нових профес. хор. колективів: «Київ», «Відродження», «Дніпро» (усі – Київ), «Орея» (Житомир) та ін.; проведення низки конкурсів хорової музики (найвідоміший – ім. М. Леонтовича); відродження конфесій сприяє створенню числен. церк. хорів. Концерти хор. музики А к. стають неодмін. складовою всеукр. муз. фестивалів «Київ–музик–фест», «Прем'єри сезону», «Форум музики молодих». У музиці А к. по-новому осмислюється нац. реліг. музика (2 літургії *Л. Дичко*), образна сфера *Т. Шевченка* (кантата «Шевченкові», хори *В. Сильвестрова*). Серед провід. представників музики А к. в 90-х рр. – [Ю. Алжнев](#), [В. Гончаренко](#), *О. Некрасов*, *В. Степурко*. (Див. *Хорова музика*).

Рекомендована література

1. Герасимова-Персидська Н. О. Хоровий концерт на Україні в XVI– XVIII ст. К., 1978;
2. Кречківський А. Нариси з історії хорового мистецтва України. С., 1996;
3. Володченко Ж. Основи хорознавства. Ніжин, 1999.

Бібліографічний опис:

А капела / О. О. Різник // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-43425>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).